

Omkring Jørgen Pedersen Rentemesters vindebro over Ribe å

Af Mogens Bencard.

I kongerækken af Ribes historikere indtager David Grønlund en beskeden plads. Hans litterære produktion indskrænker sig til en bog om hekse-processerne i Ribe, som trods det spændende indhold ikke læses af ret mange mennesker i dag.¹⁾ Når han fremhæves her, er det, fordi han var en flittig indsamler af historisk kildemateriale, der endnu er bevaret, og som findes på Ribe Kathedralskoles bibliotek under navnet »Grønlunds samlinger«. Samlingen vidner om Grønlunds to hovedinteresser på det historiske område, nemlig Ribe stifts gejstlighed og Ribe bys historie, og den rummer i dag spændende læsning af to grunde: for det første fordi den i udstrakt grad indeholder afskrifter af nu forsvundne originaler, og for det andet fordi ingen af de senere Ribe-historikere har benyttet den.²⁾ Samlingen kan således levere nye detaljer til vort billede af Ribe by, selv fra storhedstiden, som dog er så grundigt behandlet i J. F. Kinchs byhistorie. Et eksempel herpå skal fremdrages i det følgende.

Iblandt Grønlunds papirer ligger materiale, som viser, at han må have haft planer om at udgive en byhistorie, men i den foreliggende form er det dog kun blevet til en udvidet kommentar til Peter Terpagers *Ripæ Cimbricæ*.³⁾ Heri opregner han bl. a. de ripen-

siske broer, som forgængerer har fundet frem til, og påviser, at han har glemt én. Sin vane tro belægger han sin påstand med et citat fra sine kilder. Det ser sådan ud i originalen: »Endelig var af Jørgen Pedersen Cantor i Capitlet og kongl. Rente Mester som døde 22. Febr. 1554 bygget en Vindebro fra hans Gaard paa Nederdammen over Aaen til hans Grunde uden Byen«. Denne nævnes i et Tingsvidne: »1578. d. 9. Oct. 24 Mænd vidner, At Anna Rentemesters brugte det Fiskerie mellem den Broe, som er slaaet tvært over Riiber Aae og til Mølle Broen uden Nørreport, og gav Halv Parten af Fisken til Riiberhus, men Vesten ved Vinde Broen og ned ad Strømmen til Skibbroen, og udi Baghølet for Møllen brugte Lensmændene Fiskeriet til Slottet.« Og samme Dag forhandles endvidere paa Tinge: »Borgemester og Raad bekiænder, at den Vinde Broe, Jørgen Rente Mester lod bygge over Riibe Aae, var dem meget til mode og for den Gunst han hafde hos Kongl. Mayt., spurgte han dem intet til, da han lod fornævnte Broe bygge. Men den staaer Byens Frihed for nær, og Byen til stor Trængsel og Skade, som og tilforn er givet Last og Klage paa her til Tinge.«

Denne oplysning, som ej heller findes hos nogen af de senere Ribe-historikere, kan nok få den nysgerrige til at spidse øren! Som vi nedenfor skal få at se, er broen ikke opfundet af Grønlund, og det er måske derfor værd at opholde sig ved dette nyopdukkede træk i Ribes bybillede. Uden interesse er det i og for sig ikke, thi en sådan privatejet bro, som — så at sige — fører uden om bytolden, må betragtes som noget helt utroligt. Det er på ingen måde nogen retssalsoverdrivelse, at den »staaer Byens Frihed for nær«, og på de forkerter hænder kan den virkelig blive byen til stor »Trængsel og Skade«. Der kan næppe herske tvivl

om, at den mand, som har kunnet tillade sig sådanne friheder over for sin by, må have besiddet overordentlig stor magt.

Hvem var da denne Jørgen Pedersen, som stod så højt i kongens gunst? Hvor boede han, og hvor lå hans bro? Hvorfor tøvede magistraten i 24 år, før de søgte at få broen fjernet, og lykkedes denne aktion? De spørgsmål, som melder sig i denne forbindelse, kan ikke alle besvares med sikkerhed, men lad os begynde med manden.

*

Jørgen Pedersen var født i Ribe og søn af borgmester Peder Thomsen, som døde i 1536.⁴⁾ Om hans fødselsår, ungdom og uddannelse vides intet, men han gik formentlig tidligt ind i centraladministrationen, hvor han vistnok allerede i Frederik I's tid var kongelig skriver. Han sad senere i Christian III's cancelli, og under grevfejden finder vi ham rosende omtalt af førstesekretæren, som gav ham det skudsmål, at han hverken sparede sig nat eller dag. Efter reformationens gennemførelse fik han i 1536 den højt betroede stilling som rentemester for Jylland, hvorefter han slog sig ned i sin fødeby.

Hans virksomhed bestod væsentligst i at oppebære de kongelige indtægter,⁵⁾ men samtidig udførte han forretninger for kongen i Holland og Hamborg, som jo begge stod i livlig handelsforbindelse med Ribe. Senere tiders historikere har ikke agtet hans evner som regnskabsfører særlig højt,⁶⁾ men han må alligevel have haft evner, som blev værdsat, thi han var sin tids eneste højtstående embedsmand af borgerlig herkomst og i øvrigt den sidste før enevældens indførelse i 1660.

Jørgen Pedersen stod i sine senere år i nært forhold til Ribe, hvor han havde fast bopæl i den af Grønlund

nævnte ejendom på Nederdammen. Han var desuden allerede af den sidste katolske biskop, Ivar Munk, blevet forlenet med Darum kirke, han fik i 1541 et kanonikat ved domkirken, og han var fra 1543 kantor ved domkapitlet.⁷⁾ Yderligere ejede han en gård på Mellemdammen, som han havde arvet efter sin fader,⁸⁾ og han fik i 1544 af kongen ejendomsbrev på Segeberg (»Syebierg, Sebjerg«) gård, som lå i Farup sogn tæt nordøst for Mejlbj.⁹⁾ Hertil føjede bystyret som gave et hus, der tilsyneladende har været ganske anseligt, hvis det er identisk med det, som blev nedrevet på Segeberg i 1561. Dette år beskrives det som et »Korshus« i to etager, bygget af mursten og hugne sten.¹⁰⁾ Det er desuden muligt, at nogen af de ejendomme, som arvingerne skilte sig af med, også har tilhørt ham, og han var øjensynlig en både begunstiget og velstående mand.

Omkring midten af 1530'erne giftede rentemesteren sig ind i en af Ribes store slægter, nemlig Hegelund'erne. Hans kone var Anna Kristensdatter Hegelund, enke efter den ansete ripensiske borger Iver Stub,¹¹⁾ søster til daværende borgmester Jens Hegelund, og dermed faster til biskop Peder Hegelund.

Jørgen rentemester, som således kan siges at være ripenser med hud og hår, efterlod sig tre børn, sønnerne Peder og Thomas samt datteren Birgitte. Om Peder ved vi kun, at han døde i 1572, hvorefter hans kone Mette Jensdatter med sine tre små børn gik fra arv og gæld.¹²⁾ Thomas, derimod, blev en kendt og betroet mand i byen. Han var først slotsskriver, blev derefter tolder og var fra 1588 rådmand.¹³⁾ Ifølge sin gravskrift var han tillige forstander for gilden, dvs. bestyrer af byens fattigkasse.¹⁴⁾ Birgitte blev i 1557 gift med kongelig livlæge Mikkel Müller fra Königsberg.¹⁵⁾

I begyndelsen af året 1554 døde Jørgen Pedersen og fik den gravskrift, at han var en udmærket mand, som, skønt af borgerlig fødsel, dog var kongelig rentemester for Jylland.¹⁶⁾ Den berømte læge og digter Hans Frandsen, som var født i Ribe, hyldede ham i et latinsk mindedig.¹⁷⁾

Desværre efterlod han sig et beklageligt deficit på sit regnskab, hvilket fik temmelig katastrofale følger for arvingerne. Tilsyneladende var der intet uheldigt i dette, blot uheld og måske i nogen grad manglende dygtighed. Et stort regnskab som rentemesterens må have været overordentlig vanskeligt at holde rede i, ikke mindst fordi man har indtryk af, at der i det ofte indgik naturalier. Men kasse-mangelen blev indledningen til en lang og indviklet arvesag, som i virkeligheden først fik ende tyve år senere med enkens fallit. Da sagen giver en illustration til det ofte forunderlige faktum, at arvinger efter selv tilsyneladende velhavende folk så hyppigt gik fra arv og gæld, kan vi benytte lejligheden til at se på dens hovedpunkter.

Til at begynde med var alt godt. Den 21. oktober 1554 fik Anne, Jørgen Rentemesters efterleverske, kvittering på alt, hvad hendes mand blev kronen skyldig, hvilket kunne ske, fordi rentemesterens adelige kolleger, Korfitz Ulfeld, Eskild Oxe, Jørgen Marsvin og Kristoffer Walkendorff, indskød de resterende summer.¹⁸⁾ Også kongen hjalp hende. 5. april 1554 fik hun tilladelse til at bruge til »hendes Gaard Segeberg« kronens ladegårdsagre uden for Ribe,¹⁹⁾ ligesom han i 1560 gav hende brev på kronens fiskeri i Ribe å, »fra hendes egen Bro til Byens Bro«, mod at give halvdelen af de fangne fisk til Riberhus.²⁰⁾ Yderligere lånte han hende 600 daler, som hun havde stort besvær med at få betalt tilbage.²¹⁾

Ikke desto mindre begyndte tilbagegangen hurtigt,

og vi finder Anna Rentemesters vej mod fallitten afmærket af stedse hyppigere retssager om tilbagebetaling af lån. Allerede i mandens dødsår, 1554, og senere i 1561 findes de første sager af denne art,²²⁾ og i 1564 rykkede kongen hende kraftigt for de nævnte 600 daler.

Et andet tydeligt tegn på nedgang er det, at Segebjerg allerede 1559 er gået tilbage til kronen.²³⁾ Hvad grunden nu end måtte være til dette skridt fra kongens side, så er det i hvert fald sikkert, at en vigtig indtægtskilde hermed er gledet hende af hænde.

I 1568 fører broderen, borgmester Jens Hegelund, sag mod hende og sønnerne, hvilket ender i følgende noget mærkelige »forlig«: Hegelund skal tilfredsstille Claus Sehested for 500 mark lybsk, som hans søster var skyldig, og som Jens havde kautioneret for. Desuden skal han give hende 50 daler. Til gengæld herfor skal hun så holde ham fri for hans kautioner til Erik Rud, Hans Stygge og andre!²⁴⁾ Borgmesteren må have været temmelig desperat for at indgå på en så ufordelagtig aftale, og man må håbe for det gode familieskabs skyld, at hun har overholdt sine forpligtelser i dette stykke, så det ikke var hendes skyld, at Jens' arvinger ved hans død i 1571 fragik arv og gæld.²⁵⁾ Mærkeligt er det i øvrigt at se hele denne række af adelige långivere, samt at Anna af en eller anden grund aldrig påføres proces af sine borgerlige bysbørn. Har de ikke villet låne hende penge, eller har hun sørget for først og fremmest at tilbagebetale deres lån?

Imidlertid ser det ud til, at kreditorerne har presset på, og familien er derfor blevet tvunget til at skille sig af med flere faste ejendomme. I 1558 solgte Thomas Jørgensen sin gård på Storegades sydside, antagelig for at skaffe likvid kapital. Denne gård brændte ved

den store brand i 1580 og lå på det sted, der nu optages af østfløjen i Quedens' Gaard. Samme år solgte Jørgen Rentemesters arvinger den gård på Mellemdammen, som denne havde arvet efter sin fader, Peder Thomsen.²⁶⁾

Af de ovennævnte kreditorer er i det mindste Erik Rud (til Sandholt og Voergaard) ikke blevet tilfredsstillet ved disse ejendomshandler. Allerede i 1565 var den velbyrdige Anna, Erik Ruds, gået rettens vej for at få tilbagebetalt et lån på 45 daler,²⁷⁾ og det er muligvis samme lån, som vi hørte om ovenfor. I 1571 havde Erik Rud stadig penge til gode, og af de få ord i retsprotokollerne ser man tydeligt, hvor fortvivlende rentemesterenkens situation var blevet. Til den almindelige ordlyd føjes nemlig følgende: » — — — da hun maatte drage ind i Ole Pedersen Borgmesters Huus, og ikke ud at komme inden hun hafde fuldgiort Hendes Haandskrift.«²⁸⁾

Dette er ensbetydende med den form for gælds-fængsel, som datiden kaldte »Indlager«. Princippet var det, at en debitor, som ikke formåede at indfri sin gæld til rette tid, efter forudgående skriftligt varsel, »Maning«, skulle begive sig til et nærmere aftalt sted og bo der *på egen bekostning*, indtil gælden var betalt. Hvis man i dette stykke ikke overholdt sine forpligtelser, havde man sin ære fortabt. Denne form for retsforfølgelse, som var mere almindelig blandt adelen, kendes fra Ribe kun i to tilfælde.²⁹⁾

Hvis det stadig er de usle 45 daler, der her er tale om, så er det sandelig ikke meget at risikere at miste sin ære for! I hvert tilfælde synes det af det foreliggende klart at fremgå, at den engang så velbjergede Anne Rentemesters havde nået grænsen for sin økonomiske formåen.

Den rest af boet, som vi kender til, var ikke meget

bevendt. I 1572 omtales hendes stald i Saltgade, uden at det dog fremgår, om den var pantsat.³⁰⁾ Gården på Nederdammen var i hvert tilfælde pantsat til kongen,³¹⁾ og det samme gjaldt et i 1592 omtalt hus i »Søndergade«. ³²⁾

Men Annas sorger — i det mindste dem, som vi i dag kender til — var ikke forbi. I 1572 døde, som nævnt, sønnen Peder, og ved den lejlighed får vi endnu et glimt af datidens kontante retsvæsen. Peder Jørgensen døde insolvent, hvorfor arvingerne gik fra arv og gæld og overlod boet til byens vurderingsmænd til opgørelse. Dette var ganske normal fremgangsmåde, men alligevel vil nutiden nok finde denne noget brutal, når man læser følgende notits i byens rådstuebog: »8 Mænd vidnede: Strax som Sal. Peder Jørgensen, Jørgen Pedersen Rentemesters Søn var død gik hans Hustru Mette Jensdatter med sine smaa Børn ud af Huset baade fra Arv og Gæld og saa snart hans Gods var beskrevet blev det indbaaret i Raadhuus Kiældereren og ey hun fik deraf i nogen Maade.«³³⁾

Det vides ikke, hvad Peder Jørgensen foretog sig i sit liv, men han blev ikke ret gammel, siden moderen endnu i 1532 var gift med sin første mand. Da huset, som enken forlod, ikke behøver at have tilhørt ham, er det eneste jordegods, som vi ved, han har ejet, en »Abildhauge og Hommelgaard i den Gade, som løber ned imod Sønderport«. Denne var nemlig pantsat for 200 gode gammel daler.³⁴⁾ Hvem hustruen, Mette Jensdatter, var, og hvad der blev af hende og rentemesterens børnebørn, er det ikke lykkedes mig at finde ud af.

1572 er det sidste år, hvor Anna Rentemesters i levende live bliver omtalt i de officielle papirer, så man må håbe, at hendes sidste år har været mere fredelige. De sidste notitser om hende findes i nevøens, biskop

Peder Hegelunds almanak. Ifølge denne var datteren Birgitte blevet gift med kongelig livlæge, mag. Mikkel Müller, og med dem drog hun i 1576 til København, hvor hun formentlig er blevet boende. I 1578 noterede Hegelund i sin dagbog: »Anne, salig Iver Stubs og siden Jørgen Pedersens Efterleverske, hensov udi Herren i København, d. 9. Oktober.« Samtidig gav han hende den knappe og fine gravskrift, at hun var »mæt af Aar og Lidelser«. Mere rammende kan det næppe siges. Biskoppen var da heller ikke for ingenting en af vore store digtere.³⁵⁾

Efter Peders død og Annas og Birgittes bortrejse var Thomas alene tilbage i Ribe for at klare de sidste økonomiske problemer omkring faderens bo, af hvilket det betydeligste er den til kongen pantsatte gård. I januar 1577 gik der brev til lensmanden om, at han, da Jørgen Pedersens arvinger ikke ville indfri de tilsendte pantebreve, skulle lægge gården ind under kronen og beholde den indtil nærmere ordre.³⁶⁾ Arvingerne må herefter have opnået ret til trods alt at sælge gården, og for at sikre sig, at ingen andre mente at have krav på den, lovbød Thomas den i oktober samme år på Ribe Ting.³⁷⁾ Ingen prøvede øjensynlig på at bestride hans ejendomsret, thi d. 3. december solgte han sin sal. faders hus ved Nørreport til velbyrdige Mourids Podebusk.³⁸⁾

Således lykkedes det på ret gunstig måde at slippe af med den sidste rest af den besværlige arv, der må have virket som en møllesten om halsen på arvingerne. Både Anna og børnene fik lang tid og rig lejlighed til at fortryde, at de ikke i sin tid var fragået arv og gæld! Lad os til slut notere os Thomas Jørgensen på vej op ad igen: d. 24. marts 1580 erhvervede han sig »Mads Kocks Huus i Søndergade.«³⁹⁾

*

Nederdammen og Mellemdammen i Ribe. Krydset angiver den omtrentlige placering af Nørreport. Det indstregede felt er matriklerne 476-477. Skibbroen begynder til venstre i billedet.

Lad os herefter vende tilbage til de spørgsmål, som blev opstillet i artiklens begyndelse. Altså: Hvor boede Jørgen Pedersen, og hvor lå hans bro?

Dette lader sig desværre kun besvare med tilnærmet nøjagtighed. Vi kan indledningsvis fastslå, at gården lå på nordsiden af Nederdammen, thi det fremgår ganske klart af det tingsvidne, som er vort udgangspunkt, at vindebroen lå mellem Ydermøllebroen og Skibbroen. Desuden må grunden støde ned til åen, efter at denne er drejet hen mod Skibbroen, for samme sted siges, at åen løber vest på fra rentemesterens bro.

Hermed er vi inde på det område, der dækkes af nuværende matrikelnumre 472-477, dvs. fra gartner Ishøjs til fru Iversens hus, men det er dog nok muligt at komme det lidt nærmere.

Skødet fra 1561, da Anna solgte huset til Niels Lange til Kjærgaard, fortæller, at det lå inden for Nørreport mellem Niels Munks hus og Lambert Ibsens inden for Nørreport.⁴⁰⁾ Dette, at både rentemesterens hus og Lambert Ibsens (denne var møller på Ydermøllen) betegnes som liggende inden for Nørreport, bør kunne tydes derhen, at møllerens hus, der var et udlejningshus, enten har været ganske lille eller har ligget halvt dækket af porten, således at Jørgen Pedersens også har synet som nabo til Nørreport.

Om denne sidstnævnte skriver Kinch, at den lå ud for de fire midterste fag af nuværende hotel Postgaardens (matr. nr. 2) facade, og dette stemmer udmærket med det bevarede maleri af bygningen og dens omgivelser, set udefra.⁴¹⁾ Hvis man sammenligner dette med et moderne matrikelkort over byen (fig. 1), vil man se, at nuværende matrikelnummer 478-79 stikker et hjørne inden for porten, samt at der ligger en ganske smal grund (matr. nr. 477) ved siden heraf. Selv om det ikke endnu er muligt at fastlægge, om matrikelskellene har ændret sig siden 1500-tallet, så kan vi i det mindste nå frem til, at det hus, som Thomas Jørgensen i 1577 solgte til Mourids Podebusk, må have ligget enten på nuværende matrikelnummer 477 eller på 476 eller på begge dele.

*

Men hvorfor ventede byrådet nu i et kvart århundrede, før de for alvor prøvede at få broen nedlagt? Anne Hegelund har næppe stået så højt i kongens gunst, at dette ikke havde kunnet gennemføres, hvis man virkelig havde søgt at tvinge sin vilje igennem. Hertil kan anføres, at Annes økonomiske muligheder øjensynlig ikke har været sådan, at en toldfri adgang til byen i hendes tilfælde har betydet nogen væsentlig

fare. Alligevel har man ikke kendt sin besøgelsestid, thi den nye ejer af vindebroen, Mourids Podebusk, var af en sådan kaliber, at byen må have følt sig højst forurolet ved at se denne som køber af ejendommen.

Ribe har næppe i hele sin lange historie huset en mere plagsom enkeltperson end netop Mourids Podebusk, som var overordentlig berygtet i sin samtid. Han var lige så bjergsom, som han var velhavende, og lige så trættekær, som han var uvillig til at lade en retskendelse få indflydelse på sine handlinger, hvis den gik ham imod. Han forsøgte ustandselig at finde smuthuller i de eksisterende love og havde konstant en eller flere retssager løbende.

Uheldigvis for Ribe arvede han med sin hustru, Magdalene Sehested, Korsbrødregaard, den nuværende bispegård, og dermed fik han store interesser i byen. Podebusk gik heller ikke her af vejen for nogen eller noget. Han nægtede f. eks. på et meget spinkelt grundlag at betale grundskyld til byen, og da han var en meget betydelig grundejer, blev den derved påført følelige tab. Han flyttede sine ejendomsskel, som det passede ham, ja lukkede endog offentlige gader, fordi han ejede alle husene dér. Han gik ej heller af vejen for at rive en forsvarsløs medborgers hus ned eller at bjerge høøsten på enge, der tilhørte byen.

Utallige var de klager, der indgik over ham, og det er intet under, at Christian IV til sidst tabte tålmodigheden med ham. Det er, skrev han i 1586, ikke til at vide, hvad du egentlig har i sinde, at du således næsten allevegne i Riget idelig og altid tribulerer borgere og bønder med dine trætter og besværer dem mere end dine ligemænd, der dog kan svare igen med samme mønt. Du alene har mere end nogen anden, ja moxen mere end alle andre adelige, med borgere og

bønder at gøre i de måder, at man ikke kan få hørt ud om en af dine trætter og forfølgninger, før der forebringes en ny. Du burde vise mådehold og mildhed, fordi du selv har mødt det så ofte fra Os. Men hvis du vil fortsætte med dine trætter om ofte ubetydelige sager i fremtiden, så vil Vi gribe til sådanne midler, at du kan få mættet dit begær efter retssager!⁴²⁾

En enkelt historie, som kun flygtigt er nævnt hos Kinch, som berører det her omhandlede emne, og som viser Podebusks fremgangsmåde, kan fremdrages her.

I 1560 gav kongen under et besøg i Ribe Anne, Jørgen Rentemesters brev på kronens fiskeri i åen ved Ribe, »fra hendes egen Bro til Byens Bro«, mod at hun gav halvdelen af de fangne fisk til Riberhus.⁴³⁾ Det forekommer unægteligt i dag utroligt, at der engang har været så mange fisk i åen, at blot halvdelen af fiskeriet på en så begrænset strækning har været en gave værdig en konge. Og dog skænkes det bort flere gange senere.

I 1577 fik således Anders Sørensen Vedel, dengang prædikant på Københavns Slot, privilegium på det fiskeri, som Anne hidtil havde haft, dog uden afgift og gældende fra Ydermøllen til Skibbroen.⁴⁴⁾ Denne fik dog kun lov til at nyde sit privilegium i godt halvandet år, hvorefter det blev skænket til fru Magdalene Sehested, Mourids Podebusks hustru.⁴⁵⁾ Kort tid derefter sikrede fru Magdalene sig, at hendes nyerhvervede ret blev kendt i byen ved på tinge at forbyde nogen »at bruge noget Fiskeri i Riber Aae imellem Møllebroen uden Nørre Port og til Skibbroen efter denne Dag«. ⁴⁶⁾

Kongen havde kun givet Mester Anders brev på fiskeriet »indtil videre«, medens Magdalene Sehested fik det på livstid, og denne venlighed fik han al mulig grund til at fortryde, for Mourids Podebusk viste næ-

sten øjeblikkelig sit vanlige noble Jeg. Kancelliet havde været letsindig nok til ikke at sætte faste grænser for brugen af fiskeriet, men kun henvist til de tidligere bestemmelser, og Podebusk ville ikke være den mand, han var, hvis han ikke udnyttede denne vaghed ud over alle grænser. Ikke alene nægtede han kategorisk at aflevere halvdelen af fiskene til slottet, men han forsøgte også at udvide sit territorium samt at forbyde lensmanden Erik Lykke — og det vil jo i den lange ende sige kongen selv! — overhovedet at udnytte fiskeriet i åen.

Lensmanden reagerede omgående med en klage til kongen, som d. 28. september 1578 tilstillede Podebusk et forbud mod at »bruge fiskeriet i større udstrækning, end de forrige brugere har gjort, og hans hustrus livsbrev lyder på, samt at formene slottet det frie fiskeri, som det tidligere har haft«.47) Kort tid derefter orienteredes Erik Lykke om kongens beslutning, og da der herefter ikke foreligger mere i sagen, må det formodes, at Mourids Podebusk har holdt sig i skindet.48)

Hele sagen er overordentlig karakteristisk for sidstnævntes hensynsløse fremfærd. At han havde fået adgang til fiskeriet ved en gave fra den, som han forsøgte at skubbe ud, synes ikke at have generet ham. Og at han let kunne have fået oplysninger om, hvordan Anne Hegelund havde fiskeriet, ved f. eks. at henvende sig til Thomas Jørgensen, faldt ham næppe ind. Han kunne både have sparet kongen for besvær og sig selv for en ydmygelse, men går den, så går den! I dette tilfælde fik han ikke sin vilje igennem på grund af lensmandens indsats, og fordi modparten havde papirerne i orden, men sådan var det ingenlunde altid.

Det er intet under, at byrådet i Ribe ikke uden modstand ville overlade en toldfri adgang til byen til en sådan mand, thi der var ikke den ringeste grund til at forvente, at han ville benytte sin vindebro med diskretion, tværtimod!

Selv om det ikke kan godtgøres med sikkerhed, er der, med blot et spinkelt kendskab til Mourids Podebusk, næppe grund til at tro, at det lykkedes magistraten at få den nye ejer til at nedlægge vindebroen. Følgende historie giver måske en antydning om dens fortsatte eksistens.

1593 hærgede en pest i Ribes omegn, og for at forhindre, at folk udefra ved nattetid sneg sig ind i byen med smitten, udsattes vagter ved alle porte. I den anledning noterede kæmner Oluf Roed i sit regnskab, at han har betalt en mand for at stå vagt i fjorten dage ved Pilleport (porten for enden af Grønnegade mod slottet) »och wed Morssis wandbro«.49)

Allerede Kinch var inde på, at denne »Mors« er identisk med Mourids Podebusk, men desværre giver han ingen grunde for sin formodning.⁵⁰⁾ Det er imidlertid værd at lægge mærke til, at Morses vandbro er den eneste adgang til byen ud over de allerede kendte, som omtales i dette regnskab. Desuden kan der her næppe være tale om en almindelig vandbro i betydningen bådebro eller lignende, dertil forekommer det for idiotisk kun at sætte vagt ved en enkelt. Rimeligst er det at tænke sig, at der er tale om en bro, som fører over åen, og så kommer Jørgen Rentemesters bro unægtelig ind i billedet. Hvis denne hypotese er rigtig, har Mourids Podebusk fået lejlighed til at glæde sig over sin toldfri adgang til byen. Til gengæld er det sidste gang, jeg har fundet broen omtalt.

Således kan en lille detaille føjes til det rige billede af Ribe i den sidste storhedstid, som Kinch og hans

forfølgere har stykket sammen. Om der også gemmer sig store opdagelser i David Grønlunds papirer, kan naturligvis ikke vides, men det er i hvert tilfælde synd, om de fortsat skal ligge ubenyttede hen.

Hvis denne artikel kunne lokke en eller anden nysgerrig til at gennemgå Grønlunds samling, har den tjent sit formål.

Noter.

- 1) David Grønlund: Historisk Efterretning om de i Ribe By for Hexeri forfulgte og brændte Mennesker. Udgivet 1780.
- 2) Bortset fra Matth. Galthen: Beskrivelse over Kiøbstæden Ribe, Odense 1792. Denne citerer ikke sine kilder, men det nye og originale materiale i bogen synes at stamme fra Grønlund.
- 3) Den kommentar til Terpager, som ofte nævnes af forrige århundredes Ribe-historikere, er et eksemplar af Ripæ Cimbricæ, som har tilhørt Grønlund, og som denne har forsynet med noter. Bogen findes på Kathedralskolens bibliotek.
- 4) J. F. Kinch: Ribe Bys Historie II, s. 60.
- 5) Et rentemesterregnskab fra hans hånd, dateret 1546, er bevaret.
- 6) Astrid Friis i Dansk Biografisk Leksikon, bd. XVIII.
- 7) I sin egenskab af kantor førte han i 1544 en sag for kapitlet hos magistraten i Ribe. Se Kathedralskolens Program 1844, s. 48, note 1. Udover de nævnte gejstlige forleninger fik han i 1536 provstiet i Bergen, 1538 et præbende i Viborg, og han havde i hvert fald i 1550'erne også et kannikedømme i Aarhus.
- 8) Se Grønlunds Samling VII, 68. Udtog af Ribe Bytings Protocoller under 1568.
- 9) Da. Kancelli Reg. 1544, 23.6. Samme år, d. 15.7. udvider kongen gaven med »Ladegaards Eng«, som »ligger næst vesten op til Sebjerg Gaards Mark«. Se også Kinch II, s. 85.
- 10) Kinch II, s. 85.
- 11) Han levede endnu 1532, se Kinch, I, s. 570.
- 12) Kinch II, s. 678. Det af Kinch citerede sted stammer iflg. Grønlund fra Raadstuebøgerne.
- 13) Kinch II, s. 250. Kinch skriver her, at Th. J. mistede embedet som tolder i 1590, men nævner ham på den anden side selv (s. 230) som tolder i 1597.
- 14) Terpager: Inscr. Rip. s. 69.
- 15) Kinch II, s. 15.
- 16) M. Morten Pedersens Historiske Kalenderoptegnelser. (Ny Kirkehistoriske Samlinger III, 1864-66, s. 490). Her opgives — som flere andre steder — rentemesterens dødsdag til 22.

Omkring Jørgen Pedersen Rentemesters vindebro over Ribe å

februar, hvilket forekommer noget usandsynligt. På denne dag udstedes nemlig i Kolding forleningsbrev for Anthonis Brydske på Kantordømmet i Ribe Domkirke, »som nu er ledigt efter Jørgen Persen«. (Kancelliets Brevbøger). Så hurtigt kan man alligevel vanskeligt tænke sig, at datidens centraladministration har arbejdet!

- 17) Kinch II, s. 14.
- 18) Se Kancelliets Brevbøger. D. 2.-7. og 19. marts 1556 fik de nævnte personer kvittering for de ikke ubetydelige summer, som de havde lovet for Anne.
- 19) Kancelliets Brevbøger.
- 20) Anf. st. 7. sept. 1560.
- 21) Anf. st. 4. dec. 1564.
- 22) Anf. st. 10.-11. maj 1554 og 29. jan. 1561.
- 23) Kinch II, s. 85.
- 24) Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog af Raadstue Bøger.
- 25) Kinch II, s. 150 f.
- 26) Om begge salg, se Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog af Ribe Bytings Protocoller.
- 27) Anf. st. Udtog af Raadstue Bøger.
- 28) Anf. st.
- 29) Se Saml. t. Jysk Hist. og Top. VI, s. 197 og Kinch II, s. 679.
- 30) Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog af Raadstue Bøger.
- 31) 24.9.1572 fik Erik Lykke, lensmand på Riberhus, ordre til, at det tiendekorn, som han ikke har loftsrum til, skal han indlægge i Anne, Jørgen Rentemesters hus, som kongen har i pant. — At det her drejer sig om huset i Nørregade med vindebroen, kunne være tvivlsomt, fordi raadstuebogen bringer en meddelelse om, at Anne i 1561 har skødet det til Niels Lange til Kjærgaard. (»1561, Tirsd. eft. Pauli Convers. Anna Xstensdatter, sal. Jørgen Pedersens skiøder til Welb. Niels Lange til Kiærgaard, Ridder, hendes Gaard inden Nørreport paa Neder Dam mell. Niels Muncks og Lambert Jøbsens Hus inden Nørreport, som nu Ib Schierne iboer. Strækken sig til Ribe Aae.« Grønlunds Saml. anf. st.). Men denne handel må være gået tilbage igen, for det er, som vi skal se nedenfor, uden tvivl det samme hus, som familien sælger i 1577.
- 32) Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog af Raadstue Bøger.
- 33) Se note 12. Stedet er her citeret efter Grønlund.
- 34) Til Erik Rosenkrantz til Valsø. Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog af Raadstue Bøger.
- 35) Jeg skylder adjunkt Bue Kaae, Esbjerg, tak for oplysningerne fra Hegelunds almanak. At Birgittes gifteår af Kinch (II, s. 14) angives til 1557 må skyldes en trykfejl.
- 36) Kancelliets Brevbøger.
- 37) Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog af Raadstue Bøger: »1577, Mandag f. Lucæ. Thomas Jørgensen, sal. Jørgen Pedersen Rentemesters Søn Laugbød hans sal. Faders Huus og Gaard mod Nørreport mellem Jørgen Hansens Huus og Frue Ide Munchs Huus, som Frantz Munch nu iboer.«
- 38) Grønlund, anf. st.

- 39) Grønlund, anf. st.
- 40) Se note 31.
- 41) Kinch I, s. 517. Maleriet findes i Den antikvariske Samling.
- 42) Kancelliets Brevbøger, 22. juni 1586. Om Podebusk og Ribe i øvrigt, se Kinch II, s. 122-137.
- 43) Kancelliets Brevbøger, 1. sept. 1560. Sml. indledningen.
- 44) Anf. st. 9. jan. 1577.
- 45) Anf. st. 24. juni 1578.
- 46) Grønlunds Saml. VII, 68. Udtog fra Raadstue Bøger. 13. aug. 1578.
- 47) Kancelliets Brevbøger.
- 48) Anf. st. 19. okt. 1578.
- 49) Landsarkivet, Viborg. Ribe Raadstuearkiv. Kæmnerrgsk. 1590-99. Oluf Roeds rgsk. for 1593, d. 30. juni.
- 50) Kinch II, s. 200.